

การศึกษาวิเคราะห์เรื่องธรรมชาติของมนุษย์
ตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท*
An Analytical Study of the Human Nature in
Theravada Buddhist Philosophy

พระสมเพช อดตทิโป (มาตวังแสง)
Phra Somphet Attatipo (Matwangsang)

พระราชปรีติวิมล
Phraratpariyattivimon
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
Mahamakut Buddhist University
E-mail: Somphet_11@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีธรรมชาติของมนุษย์ 2) เพื่อศึกษาธรรมชาติของมนุษย์ตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท และ 3) เพื่อวิเคราะห์ธรรมชาติของมนุษย์ตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเน้นการวิจัยทางเอกสารโดยศึกษาจากพระไตรปิฎกและเอกสารที่เกี่ยวข้อง ผลการวิจัยพบว่า มนุษย์เป็นผู้ที่มีใจสูง รู้จักสิ่งที่เป็นประโยชน์และมีประโยชน์มีความรู้สึกนึกคิดอย่างมีเหตุผล รู้จักการตัดสินใจ และรู้จักเลือกในสิ่งที่เป็นประโยชน์มนุษย์เป็นสัตว์ที่เกิดจากองค์ประกอบ 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นสสารหรือรูป (กาย) และส่วนที่เป็นอสสารหรือนาม (จิตหรือวิญญาณ) กายของมนุษย์ประกอบขึ้นจากหน่วยพื้นฐาน คือ ธาตุ 4 ได้แก่ดิน น้ำ ไฟ ลม โดยรับรู้โลกภายนอกผ่านประสาทสัมผัส ประสาทสัมผัสแต่ละอย่างจะมีอารมณ์หรือวัตถุที่เป็นของเฉพาะตน จิตหรือวิญญาณของมนุษย์มีอยู่จริง โดยอาศัยร่างกายเป็นที่อยู่เป็นธรรมชาติที่ไม่มีรูปร่าง จิตเป็นนามธรรมมีความสัมพันธ์กับร่างกาย และมีความสำคัญกว่าร่างกาย มนุษย์มีจิตหรือวิญญาณเป็นธรรมชาติพิเศษ และมีศักยภาพสูงในการฝึกฝนพัฒนาตนเอง เป็นสัตว์ที่มีปัญหาหรือมีเหตุผลในการดำเนินชีวิต ธรรมชาติของร่างกายมนุษย์มีการเปลี่ยนแปลง ไม่สามารถดำรงอยู่ในภาวะเดิมตลอดไปได้ (อนิจจตา) และถูกบีบคั้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในอยู่ตลอดเวลา (ทุกขตา) มนุษย์เป็นสัตว์ที่ต้องเกี่ยวข้องกับสังคมมาแต่กำเนิด เพราะมนุษย์เป็นสัตว์ที่มีสัญชาตญาณทั้งฝ่ายสูงและฝ่ายต่ำ คอยเป็นแรงผลักดันให้ต้องเกี่ยวข้องกับสังคม มนุษย์ควรแสดงพฤติกรรมที่ดีต่อผู้อื่นและสังคม

* Received 19 January 2017; Revised 2 December 2017; Accepted 10 January 2018

คำสำคัญ: วิเคราะห์, ธรรมชาติของมนุษย์, พุทธปรัชญาเถรวาท

Abstract

The objectives of this research paper are 1) to study the concepts and theories of human nature, 2) to study human nature according to Theravada Buddhist philosophy, and 3) to analyze human nature according to Theravada Buddhist philosophy. This research is a qualitative research, which focuses on documentary research by studying the Tipitaka and related documents. The results showed that Human beings are high-minded. Know what is useful and what is not, have a rational thought. know the decision and know how to choose things that are beneficial to humans as beings that arise from two components: the part that is matter or form (body) and the part that is matter or name (Mind or spirit). The human body is made up of the basic four elements, namely earth, water, fire, and wind, through perception of the outside world through the senses. Each sense has its own unique emotion or object. Does the human mind or spirit really exist? By relying on the body as a natural habitat that has no shape. The mind is abstract in relation to the body. and is more important than the body. Human beings have a special nature of spirit or spirit. and has a high potential for self-improvement. It is an animal that has intelligence or reason to live. The nature of the human body has changed. It cannot remain in its original state forever (anicca) and is constantly subjected to internal changes (dukkha). Human beings are innately related to society. Because humans are animals with both high and low instincts. Waiting to be the driving force to be involved with society. Humans should show good behavior towards others and society.

Keywords: Analysis, Human Nature, Theravada Buddhist Philosophy

บทนำ

ธรรมชาติได้สร้างสิ่งที่ดีที่สุดเหมาะสมที่สุดให้เข้ากับสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน โดยมีการคัดเลือกพันธุ์ตามธรรมชาติของสิ่งมีชีวิต สิ่งมีชีวิตใดที่มีความสามารถปรับตัวเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงได้สิ่งมีชีวิตนั้นก็จะสามารถอยู่รอด และถ่ายทอดลักษณะเด่นนั้นๆ ออกมาให้แก่ลูกหลานสืบต่อเผ่าพันธุ์และสามารถดำรงเผ่าพันธุ์ตนเองไว้ได้มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีความสามารถในการปรับตัวได้อย่างดียิ่ง มนุษย์จึงยังสามารถดำรงเผ่าพันธุ์ของตนไว้ได้จนถึงปัจจุบัน (จำนง ทองประเสริฐ, 2533 : 32) โธมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes) กล่าว

ว่า “ธรรมชาติของคนนั้นป่าเถื่อน เห็นแก่ตัว ซึ่มโง่โง่อดทน ต่ำช้า หยาดคาย เอาแต่ใจตัวเอง ยื้อแย่งแข่งกันโดยไม่มีขอบเขต อายุสั้น แต่ถ้าพบกับความทุกข์ยากแล้วคนก็จะลดความเห็นแก่ตัวลงและสังคมจะช่วยให้เขาดีขึ้น” วิลเลียมสัน (Williamson) ก็กล่าวทำนองเดียวกันว่า “ทุกคนที่เกิดมาเป็นเหมือนผีร้าย” (ภฤณนา ศักดิ์ศรี, 2530) แต่ จอห์น ล็อก (John Lock) กลับมีแนวความคิดเห็นตรงกันข้ามว่า “มนุษย์โดยธรรมชาติเป็นคนดีไม่ได้มีความเห็นแก่ตัว ส่วนความไม่ดีนั้นเกิดจากสภาพแวดล้อมของเขา” นอกจากนี้แล้วนักสังคมวิทยาเห็นว่า ธรรมชาติของมนุษย์ทั่วไปชอบเรียนรู้มีความอยากรู้อยากเห็นอยากดูชอบที่จะรู้เรื่องของผู้อื่น บางคนรู้จักคนอื่นดีกว่าตนเองเสียอีกเพราะไม่เคยสำรวจตัวเองดูบ้างเลยเพราะโดยทั่วไป คนชอบเรียนรู้เรื่อง ของคนอื่น มากกว่าตนเองและมีความรู้สึกว่าตนเองรู้จักผู้อื่นได้ดีแต่ถ้าหากมีคำถามย้อนกลับว่า ตัวท่านเองนั้นรู้จักตัวเองแค่ไหนคนๆ นั้นมักจะโกรธ มิใช่เพราะว่าถูก แต่ภายใต้จิตสำนึกนั้น คือ ความไม่รู้จักตัวเองแล้วทำให้รู้สึกมีปมด้อยเกิดขึ้นมนุษย์โดยพื้นฐานแล้วเป็นผู้มีเหตุผลสามารถที่จะตัดสินใจด้วยตนเองได้มนุษย์มีศักดิ์ศรีมี คุณค่า มีความดีเชื่อถือและไว้วางใจได้มนุษย์ยังมีความเฉลียวฉลาดในการปรับตัว และต้องการความเป็นอิสระในการที่จะพัฒนาตนเองให้เจริญก้าวหน้า (จักรสิน พิเศษสาทร, 2521) ส่วนแนวโน้มที่จะพัฒนาตนเองอย่างสมบูรณ์นั้น โรเจอร์ส (Rogers) เชื่อว่าลักษณะธรรมชาติของมนุษย์นั้นมีแนวโน้มที่ดีตัวมาแต่กำเนิดของอินทรีย์ที่จะพัฒนาความสามารถและศักยภาพที่มีอยู่ทั้งหมด ตามวิถีทางที่จะช่วยให้อินทรีย์คงอยู่ หรือสร้างเสริมให้ดียิ่งขึ้น โดยการปรับตัว การขัดเกลา การพัฒนา การพึ่งตนเอง และการเป็นตัวของตัวเอง

ตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท กล่าวว่า คนเรามักจะเข้าใจว่า เรามีตัวตนและเป็นตัวตน เป็นสิ่งที่แท้จริงแน่นอนและจริงจัง ความจริงแล้วชีวิตที่เรามองเห็นนี้เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ซึ่งแปลว่าไม่เที่ยงแท้แน่นอน เกิดมาเป็นตัวเป็นตนแล้วก็เสื่อมดับสูญไป เป็นทุกข์ไม่คงอยู่ในสภาพเดิมได้และไม่ใช่ว่าตัวตนจริงๆ ตัวตนที่แท้ย่อมถาวรเป็นอยู่อย่างใดก็อย่างนั้น แต่ที่เราเป็นอยู่นี้เหมือนชะลอมไม้ไผ่ที่ช่างจักสานทำขึ้นมาไม่มีอะไรและไม่ใช่ว่าอะไรจนกลายเป็นรูปชะลอมสำหรับใช้สอยแต่พอถึงตอกไม้ไผ่นั้นออกก็ละชิ้น ในที่สุดก็ไม่มีความเป็นชะลอมเหลืออยู่ มีแต่กองตอกไม้ไผ่ ฉะนั้นที่เราคิดว่าเราเป็นคนนั้นคนนี้หรือมีตัวตนนั้นเราสมมติขึ้นมาเองโดยทฤษฎานุสัย คือ เชื่อถือยึดมั่นแล้วเอาจริงเอาจังกับสิ่งสมมตินั้น จนคิดว่ามันเป็นสิ่งที่แน่นอนเลยมีอุปาทาน คือ ยึดมั่นด้วยความหลงใหล ถ้าใครมาทำอะไรกับตัวเราแล้ว เราจะรู้สึกสะเทือนใจ เพราะคิดว่ามันมากระทบกระเทือนต่อของเรา ถ้าเป็นที่เราพอใจหรือสอดคล้องกับภาพพจน์ของเราเราก็ดีใจปีติยินดีชื่นชมสนุกสนาน แต่ตรงกันข้ามเราจะรู้สึก เสียใจ เศร้าโศก ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับมนุษย์ในแง่ที่เราได้วิชาการทางมนุษยศาสตร์ ทำให้เราได้คิดว่าสิ่งที่เรามองเห็นได้จับต้องได้นั้นความจริงแล้วไม่ใช่ของแท้แต่ของที่แท้นั้นเรากลับมองไม่เห็น จับต้องไม่ได้แต่เรารู้ซึ่งปรากฏในรูปของความคิด ความใฝ่ฝัน จินตนาการ (พระธรรมโกศาจารย์

(ประยูร ธมมจิตโต), 2538) จึงกล่าวได้ว่าปรัชญาและความเชื่อเกี่ยวกับมนุษย์ของปรัชญาเมธีกรีกและศาสนาทางตะวันตก กับพุทธปรัชญานั้นสอดคล้องต้องกันในระดับนั้น

ธรรมชาติของชีวิตมนุษย์คือ เป็นสัตว์ที่ต้องฝึกและฝึกได้การที่มนุษย์ต้องมีชีวิตที่ดีงามต้องศึกษาฝึกฝนพัฒนาตนเองให้ดีขึ้นไปในระบบการดำเนินชีวิตซึ่งประกอบด้วยพฤติกรรมจิตใจ และปัญญาเมื่อฝึกฝนพัฒนามีการศึกษา ก็ทำให้การดำเนินชีวิตดีขึ้น แต่ถ้าไม่เรียนรู้ไม่ฝึกการเป็นมนุษย์นั้นก็จะดำเนินชีวิตไม่ดีไม่ถูกต้อง ทั้งนี้เพราะมนุษย์อยู่ด้วยสัจจะตามธรรมชาติอย่างเดียวไม่พอ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2540) คำว่า “ธรรมชาติ” มีความหมายอยู่หลายประการ แล้วแต่ทัศนะของบุคคล ในทางพุทธปรัชญาให้ความหมายว่า ธรรมชาติหมายถึงการเกิดโดยธรรม (ธรรมะ = สิ่งที่มีปริสุทธิ์และเป็นปรมาตมสัจจะ ชาติ = การเกิด) เนื่องจากไม่อาจอธิบายคำว่าธรรมะให้เป็นที่ยอมรับกันได้ก็จึงให้ความหมายว่า คือ สิ่งที่เป็นอยู่แล้ว ไม่มีใครสร้าง ไม่มีกาลเวลา ไม่เสื่อมสลาย เป็นอมตะ

ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นว่า เพื่อให้เข้าถึงธรรมชาติของมนุษย์คือ สิ่งที่มีอยู่เป็นอยู่ และ เป็นอนัตตา คือ ความไม่เที่ยงแท้แน่นอนนั้นเอง จะช่วยให้รู้จักและเข้าใจ มนุษย์ในแง่มุมต่างๆ ได้มากขึ้น อันจะนำไปสู่การเรียนรู้พฤติกรรมและการแสดงออกของมนุษย์เพื่อใช้ในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อไป นอกจากนี้ยังจะช่วยให้มนุษย์สามารถเข้าใจกันและกันโดยไม่ก่อความขัดแย้งต่อกัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีธรรมชาติของมนุษย์
2. เพื่อศึกษาธรรมชาติของมนุษย์ตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท
3. เพื่อวิเคราะห์ธรรมชาติของมนุษย์ตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งเน้นค้นคว้าวิจัยทางเอกสาร (Documentary Research) โดยสามารถจัดลำดับดังนี้

ขั้นสำรวจข้อมูล

1. ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ในพุทธปรัชญาเถรวาท
2. สืบค้นเอกสาร งานวิจัยที่มีผู้รู้เขียนและศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ในพุทธปรัชญาเถรวาท

ขั้นรวบรวมข้อมูล

1. รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ พระปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาราชวิทยาลัย พิมพ์เนื่องในวโรกาสครบ 200 ปีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์พุทธศักราช 2525

2. รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) จากอรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์วิเสสต่างๆ หนังสือ วารสาร บทความ และวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง และจัดลำดับความเกี่ยวข้องความสำคัญในเรื่อง เหตุผล และที่มาเพื่อแยกแยะ

3. รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ในพุทธปรัชญาเถรวาท

ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

1. นำข้อมูลเกี่ยวกับความหมาย ประเภท ธรรมชาติของมนุษย์ในทัศนะทั่วไป และในพุทธปรัชญาเถรวาท มาศึกษาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

2. ศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาของประเด็นต่างๆ และตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้เกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ในพุทธปรัชญาเถรวาท

ขั้นนำเสนอข้อมูล ในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ผลการวิจัย

1. **แนวคิดและทฤษฎีธรรมชาติของมนุษย์พบว่า** มนุษย์คือ ผู้ที่มีใจสูง รู้จักสิ่งที่เป็นประโยชน์และมีใช้ประโยชน์มีความรู้สึกนึกคิด เป็นศูนย์รวมของสสารและจิต รู้จักคิดอย่างมีเหตุผล รู้จักการตัดสินใจ และรู้จักเลือกในสิ่งที่เป็นประโยชน์กายของมนุษย์เป็นองค์ประกอบแห่งชีวิตภาคสสารประกอบขึ้นจากธาตุ 4 มีประสาทสัมผัสหรือช่องทางแห่งการรับรู้ 5 ช่อง คือ ตา หู จมูก ลิ้น และผิวหนัง กายของมนุษย์มีฐานะเป็นเครื่องมือของวิญญาณ เป็นถ้ำที่อาศัยของวิญญาณ วิญญาณเป็นธรรมชาติที่คอยควบคุมจัดการอยู่เบื้องหลัง การเคลื่อนไหวของร่างกาย ถ้าปราศจากวิญญาณ ร่างกายก็ไม่สามารถกระทำการอันใดได้สถานภาพของมนุษย์ในโลกที่มนุษย์นั้นจะมีบาปติดตัวเนื่องจากมีสาเหตุให้เกิดบาป และผลของบาปที่เกิดขึ้นกับมนุษย์แต่ถ้าหากว่ามนุษย์ไม่สร้างอกุศลความชั่ว มนุษย์ก็จะมีแต่กุศลที่เป็นความดีเกิดขึ้นแก่ตน ความเป็นมนุษย์ก็จะสูงขึ้น ที่เรียกกันว่า “มนุษย์ที่สมบูรณ์”

กลุ่มเอกนิยม (Monism) มนุษย์มีกายและจิตรวมเป็นเอกภาพเดียวกัน หรือเป็นหนึ่งเดียวกันซึ่งมี 2 แนวคิดย่อยจิตกับกายเป็นสิ่งเดียวกันแต่มีรูปลักษณะ 2 ด้าน (Double Aspect Theory) ชีวิตมนุษย์จึงแสดงออกเป็น 2 แบบ คือ ด้านที่เป็นจิตใจ และด้านที่เป็นร่างกาย แนวคิดนี้ปรากฏอยู่ในผลงานของนักปรัชญาแนวที่ 2 อธิบายว่า จิตกับกายเป็นหนึ่งเดียวกัน แต่มี 2 กระบวนการทางจิตกับกระบวนการทางร่างกายมีนักคิดที่เสนอแนวคิดนี้

กลุ่มทวินิยม ได้อธิบายไว้ว่า มนุษย์มีส่วนประกอบเป็นร่างกายและจิตใจที่แยกต่างหากจากกันกลุ่มนี้มีแนวความคิดแยกเป็น 3 แนว คือ จิตกับกายเป็น 2 สิ่งแต่ต่างมีอิทธิพลต่อกัน (Interaction) จิตมีอิทธิพลต่อกาย เช่น เมื่อจิตตั้งเจตนาที่มีผลให้กายปฏิบัติไปตามที่จิตคิดไว้ในทำนองกลับกันร่างกายก็มีอิทธิพลต่อจิตด้วย เช่น เวลาร่างกายขาดน้ำ จิตก็จะเกิดความรู้สึกหิวกระหายต้องการดื่มน้ำแนวที่ 2 อธิบายว่า จิตกับกายเป็น 2 สิ่งที่แตกต่างกัน และไม่มี

อิทธิพลต่อกันกิจกรรมของจิตและกายมีลักษณะเป็นเส้นขนานที่ต่างฝ่ายต่างก็ดำเนินไปตามหน้าที่และกลไก (Function) กายไม่มีอิทธิพลต่อจิตและจิตไม่มีอิทธิพลต่อกาย แนวที่ 3 อธิบายว่า จิตกับกายเป็น 2 สิ่งที่มีความแตกต่างกันไป แม้ว่าจิตจะไม่มีอิทธิพลต่อกาย แต่กายมีอิทธิพลต่อจิต (Epiphenomenalism) กายเปรียบเสมือนตัวคนและจิตเปรียบเสมือนเงาเมื่อตัวคนเคลื่อนไหว เงาก็เคลื่อนตามไปด้วย จิตจึงเป็นผลพลอยได้จากกระบวนการทางกายภาพการปฏิสนธิของมนุษย์ในทางชีววิทยาสสมัยใหม่ มีพัฒนาการที่เจริญก้าวหน้าเป็นอย่างมากในด้านการดูแลอภิบาล ให้คำแนะนำช่วยเหลือ แก้ไขปัญหาให้กับมวลมนุษยโลก ในการดำรงรักษาเผ่าพันธุ์ของมนุษย์เอาไว้ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการมีบุตรยากหรือการควบคุมการเกิดของมนุษย์เพื่อให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและได้มนุษย์ที่มีคุณภาพให้แกโลกต่อไป

2. ธรรมชาติของมนุษย์ตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท พบว่า ธรรมชาติของมนุษย์เป็นสภาวะที่เกิดขึ้นเอง มีเอง และเป็นอยู่เองตามเหตุปัจจัย ภายในชีวิตมนุษย์คือ ธรรมชาติของมนุษย์ส่วนธรรมชาติของมนุษย์ตามธรรมชาติของนักปราชญ์ร่วมสมัย หมายถึง กฎธรรมชาติที่มนุษย์ต้องเป็นตามนั้น ต้องทำหน้าที่ตามนั้น และจะได้รับผลตามนั้น และภาวะ คือ ความเป็นผู้ที่ต้องฝึกและฝึกได้

มนุษย์ที่เกิดมาบนโลกนี้มีลักษณะพิเศษ 3 ประการ คือ 1) แม้จะแตกต่างกันในด้านรูปลักษณ์ภายนอก คุณสมบัติภายใน สถานภาพของชีวิต,ฐานะทางเศรษฐกิจ ชื่อเสียงเกียรติยศ เป็นต้น ก็ตาม แต่สิ่งที่มนุษย์ทุกคนมีเหมือนกันและมีเสมอกัน คือ “ความเป็นมนุษย์” 2) ด้วยความเป็นมนุษย์นี้พุทธปรัชญาเถรวาทเชื่อว่า มนุษย์ย่อมมีโอกาสที่จะสามารถพัฒนาตนเองได้ แม้อาจจะใช้เวลาแตกต่างกันก็ตาม 3) การได้ความเป็นมนุษย์ถือเป็นความโชคดีอย่างยิ่ง เพราะจะเป็นรากฐานของการที่จะก้าวไปสู่ความดีงามอื่นๆ ในชีวิต ลักษณะพิเศษทั้ง 3 ประการข้างต้น เป็นค่าแห่งชีวิตของมนุษย์โดยธรรมชาติแต่ไม่ใช่สิ้นสุดเพียงเท่านั้นมนุษย์จะมีค่าแห่งชีวิตที่สูงตามความหมายของคำว่า “มนุษย์” อย่างแท้จริง ก็ด้วยการบำเพ็ญความดี (กุศลกรรม) หรือมีคุณธรรม และการมีคุณธรรมหรือการทำความดีจะเป็นเกณฑ์วัดในระหว่างมนุษย์ด้วยกันว่า ชีวิตของใครมีคุณค่าสูงหรือคุณค่าต่ำ และชีวิตของใครที่ไม่แตกต่างจากสัตว์เดรัจฉานทั่วไป มนุษย์แม้จะมีชีวิตอยู่เพียงวันเดียว ถ้าอยู่อย่างมีคุณธรรม หรือได้สร้างแต่ความดีถือว่าประเสริฐกว่าการมีชีวิตอยู่เป็นร้อยปีแต่ไม่ทำความดีอะไรเลย มนุษย์ที่ใช้ชีวิตบนโลกนี้ด้วยการสร้างกุศลกรรมให้มากท่านถือว่าเป็นผู้ฉลาด อุปมาเหมือนนายมาลาการที่ชาญฉลาดใช้ดอกไม้ที่สุ่มกันอยู่เป็นกองมาจัดร้อยเป็นพวงมาลัยที่สวยงามได้ฉะนั้น

พุทธปรัชญาเถรวาทเชื่อว่า มนุษย์โดยธรรมชาติมีศักยภาพ คือ 1) ความสามารถที่จะฝึกฝนพัฒนาตนเองให้ประเสริฐที่สุดได้แฝงอยู่ 2) ธรรมชาติแฝงซึ่งเกิดตามธรรมชาติของมนุษย์ คือ “ความเคยชิน” และธรรมชาติคือ “ความศรัทธา” เป็นธรรมชาติที่เหมาะสมสำหรับการฝึกฝนพัฒนาทั้งกายและศีลเมื่อกายและศีล ได้รับการพัฒนาแล้ว จะส่งผลต่อไปถึงการฝึกฝนพัฒนาทั้งจิตใจและปัญญาตามลำดับเมื่อใดที่ฝึกฝนพัฒนาจนได้คุณสมบัติคือ ความเป็นผู้มีกาย,ศีล,

จิตและปัญญาที่พัฒนาแล้วเท่านั้น จึงจะได้ชื่อว่า เป็นผู้ประเสริฐที่สุดในหมู่มนุษย์ 3) พุทธปรัชญาเถรวาทให้ความสำคัญกับชีวิตของมนุษย์มากเพราะกว่าที่จะได้ชีวิตความเป็นมนุษย์เป็นเรื่องยากลำบาก ชีวิตมนุษย์เป็นตัวแปรสำคัญต่อสันติภาพของโลก อาจกล่าวได้ว่าโลกนี้จะมีสงครามหรือสันติภาพขึ้นอยู่กับมนุษย์ในคำสอนทางจริยธรรมท่านจึงสอนไม่ให้ฆาตกรรมด้วยกัน (ตลอดถึงสัตว์อื่นด้วย) แต่ให้เมตตากรุณาต่อกันและกันแทน และโดยธรรมชาติแล้วมนุษย์ทุกคนไม่มีใครอยากให้คนอื่นมาทำลายชีวิตของตน ดังนั้น มนุษย์จึงไม่ควรคิดทำลายชีวิตของกันและกันหรือแม้แต่คิดทำลายชีวิตของตนเอง 4) การได้เกิดมาเป็นมนุษย์ถือเป็นค่าแห่งชีวิตของมนุษย์โดยธรรมชาติและถือเป็นความโชคดีอย่างยิ่ง แต่ค่าแห่งชีวิตของมนุษย์จะเพิ่มขึ้น จะมีคุณค่า มีความหมายและประเสริฐยิ่งขึ้น ถ้ามีคุณธรรมและเพียรพยายามประกอบคุณความดีหรือกุศลกรรม เพราะคนที่ประกอบแต่กุศลกรรม แม้จะมีชีวิตเพียงวันเดียวก็ประเสริฐกว่าคนที่มิมีชีวิตอยู่ร้อยปีแต่ไม่ทำความดีอะไรเลย และการทำแต่ความดีนอกจากจะเป็นผลดีแก่ตนเองแล้ว ยังเป็นผลดีแก่บุคคลอื่นและสัตว์อื่นด้วย

3. วิเคราะห์ธรรมชาติของมนุษย์ตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท พบว่า ธรรมชาติทุกอย่างในรูปขันธ์ของมนุษย์ตามนัยแห่งพุทธปรัชญาเถรวาท เกิดขึ้นเพราะอาศัยกันและกัน และต่างก็เป็นเหตุปัจจัยของกันและกันดำรงอยู่ธรรมชาติของกายตามที่กล่าวมาทั้งหมดได้ว่า กายของมนุษย์ถูกเรียกว่า รูปขันธ์ปรากฏขึ้นได้เพราะมหาภูตรูป 4 รวมตัวเกาะกุมกัน ตกอยู่ภายใต้กฎของอนิจจตา ทุกขตา และอนัตตตาธรรมชาติของกายนี้สามารถแบ่งแยกได้เป็น 2 ส่วนใหญ่ๆ คือ

1) ส่วนที่เป็นธรรมชาติดั้งเดิม หรือธรรมชาติพื้นฐาน (Original nature) ได้แก่ ธรรมชาติที่เป็นส่วนประกอบฝ่ายรูปธรรมทั้งหมดของกาย เกิดขึ้นจากการรวมตัวกันของมหาภูตรูป 4 โดยมีกรรมคอยสนับสนุนและจัดสรร

2) ส่วนที่เป็นธรรมชาติอาศัย (Derivative nature) ซึ่งได้แก่ ธรรมชาติที่อาศัยมหาภูตรูป 4 เกิดขึ้นและเป็นไปโดยธรรมชาติธรรมชาติส่วนนี้เกิดขึ้นเพราะอาศัยธรรมชาติดั้งเดิมนั้นเอง ตามพระบาลี ได้แก่อุปาทายรูป 24 ลักษณะและหน้าที่ของกาย ก็รวมอยู่ในธรรมชาติอาศัยนี้ ธรรมชาติของจิตแบ่งได้เป็น 3 ส่วน คือ ส่วนที่สากลสำหรับมนุษย์โดยทั่วไป ส่วนของมนุษย์ปุถุชน และส่วนของมนุษย์อริยชน ธรรมชาติของจิตส่วนที่สากลสำหรับมนุษย์โดยทั่วไปแบ่งเป็น 4 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มที่เป็นความรู้สึก (เวทนา) 2) กลุ่มที่เป็นความจำได้หมายรู้ (สัญญา) 3) กลุ่มที่เป็นสภาวะธรรมที่ปรุงแต่งจิต (สังขาร) และ 4) กลุ่มที่ทำหน้าที่รู้แจ้งอารมณ์ที่เข้ามากระทบผ่านทวารต่างๆ (วิญญาน) ธรรมชาติของจิตของมนุษย์ปุถุชนมีลักษณะ ดังนี้ 1) ไร้รูปร่าง มีร่างกายเป็นที่อาศัย 2) ไม่สามารถรู้เห็นได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง 5 แต่รู้เห็นได้ด้วยปัญญาหรือการคิด 3) พหุภาพของจิตเป็นเรื่องนามธรรม ถูกกำหนดเรียกชื่ออย่างนั้น อย่างนี้ตามเหตุปัจจัยที่นามธรรมอันนี้ไปกระทบเข้า 4) รวมตัวเข้ากับอารมณ์ที่พอใจได้เร็ว โดยไม่เลือกว่า อารมณ์นั้นเป็นกุศล หรืออกุศล ดีหรือชั่ว ด้วยเหตุนี้ทำให้พุทธปรัชญาเถรวาท

ต้องสอนหลักการฝึกอบรมจิตเพื่อให้รวมตัวกับอารมณ์ที่เป็นกุศลธรรมหรือสิ่งที่ดีอย่างเดียว ทั้งนี้เพื่อความสุขในชีวิตของมนุษย์เอง 5) จิตของมนุษย์เป็นนามธรรมที่ฝึกให้ได้ 6) จิตของมนุษย์เป็นธรรมชาติที่ตกอยู่ในอำนาจของไตรลักษณ์คือ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป เป็นกระแส 7) เปลี่ยนแปลงเร็ว มองเห็นได้ยาก ส่วนธรรมชาติของจิตของมนุษย์ อริยชน นอกจากตกอยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์แล้ว ตามปกติจิตของพระอริยบุคคลจะเป็นไปตามกำลังที่ได้ฝึกฝนอบรม กล่าวคือ จิตของพระโสดาบันยังมีราคะ โทสะ และโมหะอยู่ แต่รู้จักยับยั้งได้ในระดับหนึ่ง และสามารถละสังโยชน์ได้ 3 ข้อ คือ สักกายทิฏฐิ, วิจิกิจฉา และสีลัพพตปรามาส จิตของพระสกทาคามีละสังโยชน์ได้ 3 ข้อ เช่นกัน แต่สามารถลดความแรงของราคะ โทสะ และโมหะได้มากกว่าพระโสดาบัน จิตของพระอนาคามีละสังโยชน์ได้เพิ่มอีก 2 ข้อ คือ กามราคะ, ปญฺเษะ รวมเป็น 5 ข้อ และสามารถบรรเทา ราคะ โทสะและโมหะให้เบาบางลงได้มากกว่าพระสกทาคามีแต่ยังต้องฝึกหัดขัดเกลาเพิ่มเติมอีก, จิตของพระอรหันต์ละสังโยชน์ได้ทั้งหมด เป็นจิตที่สะอาดบริสุทธิ์หมดจดถึงที่สุด ไม่ต้องฝึกหัดขัดเกลาอีกต่อไป

สรุป

มนุษย์เป็นผู้ที่มีใจสูง รู้จักสิ่งที่เป็นประโยชน์และมีใช้ประโยชน์มีความรู้สึกนึกคิดอย่างมีเหตุผล รู้จักการตัดสินใจ และรู้จักเลือกในสิ่งที่เป็นประโยชน์มนุษย์เป็นสัตว์ที่เกิดจากองค์ประกอบ 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นสสารหรือรูป (กาย) และส่วนที่เป็นอสสารหรือนาม (จิตหรือวิญญาณ) กายของมนุษย์ประกอบขึ้นจากหน่วยพื้นฐาน คือ ธาตุ 4 ได้แก่ดิน น้ำ ไฟ ลม โดยรับรู้โลกภายนอกผ่านประสาทสัมผัส ประสาทสัมผัสแต่ละอย่างจะมีอารมณ์หรือวัตถุที่เป็นของเฉพาะตน จิตหรือวิญญาณของมนุษย์มีอยู่จริง โดยอาศัยร่างกายเป็นที่อยู่เป็นธรรมชาติที่ไม่มีรูปร่าง จิตเป็นนามธรรมมีความสัมพันธ์กับร่างกาย และมีความสำคัญกว่าร่างกาย มนุษย์มีจิตหรือวิญญาณเป็นธรรมชาติพิเศษ และมีศักยภาพสูงในการฝึกฝนพัฒนาตนเอง เป็นสัตว์ที่มีปัญญาหรือมีเหตุผลในการดำเนินชีวิต ธรรมชาติของร่างกายมนุษย์มีการเปลี่ยนแปลง ไม่สามารถดำรงอยู่ในภาวะเดิมตลอดไปได้ (อนิจจตา) และถูกบีบคั้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในอยู่ตลอดเวลา (ทุกขตา) มนุษย์เป็นสัตว์ที่ต้องเกี่ยวข้องกับสังคมมาแต่กำเนิด เพราะมนุษย์เป็นสัตว์ที่มีสัญชาตญาณทั้งฝ่ายสูงและฝ่ายต่ำ คอยเป็นแรงผลักดันให้ต้องเกี่ยวข้องกับสังคม มนุษย์ควรแสดงพฤติกรรมที่ดีต่อผู้อื่นและสังคม ควรมีมิตรภาพต่อคนรอบข้าง เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขและธรรมชาติของมนุษย์ในธรรมชาติของพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น เป็นปรากฏการณ์ของกระแสแห่งเหตุปัจจัย ที่มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไปตลอดเวลา และเป็นกระแสของเหตุปัจจัยที่อาศัยกันและกันเกิดขึ้นตามกฎธรรมนิยาม ไม่มีอำนาจเหนือธรรมชาติของพรหมหรือเทพตนใดมาดลบันดาลให้มนุษย์มีธรรมชาติอย่างนั้นอย่างนี้

ข้อเสนอแนะ

1. ควรจะวิจัยเรื่องการพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์ด้วยหลักไตรสิกขาตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท
2. ควรจะวิจัยเรื่องการดำเนินชีวิตของมนุษย์ตามหลักสัมมาอาชีวะตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท
3. ควรจะวิจัยเรื่องการพัฒนาจิตของมนุษย์ด้วยสัมมาทิฐิในมรรคมีองค์ 8 ตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท
4. ควรจะวิจัยเรื่องการพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์ด้วยเมตตาตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท

เอกสารอ้างอิง

- กฤษณา ศักดิ์ศรี. (2530). องค์การกับมนุษย์สัมพันธ์. กรุงเทพมหานคร : อักษรวิทยา.
- จักรสิน พิเศษสาทร. (2521). ทฤษฎีและนักปรัชญาการศึกษาของตะวันตก. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดวงกมล.
- จำนง ทองประเสริฐ. (2533). ปรัชญาตะวันตก สมัยโบราณ. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต). (2538). ปรัชญากรีกบ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม.
- พระธรรมปฎักิ (ป.อ. ปยุตโต). (2540). ถึงเวลาพัฒนาคนกันใหม่. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา.
- มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. (2525). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัยพิมพ์เนื่องในวโรกาสครบ 200 ปีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช 2525. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.